

Keuze uit de aanwinsten

Beeldhouwkunst & Kunstnijverheid en Nederlandse Geschiedenis, 19de eeuw

I JOHANNES MATTHEUS VAN KEMPEN (1814-1877), naar ontwerp van GERARDUS WILLEM VAN DOKKUM (1828-1903)
Juwelenkist, Utrecht, 1851
Zilver, de bodem van iepenhout, bekleed met blauw fluweel, het interieur van koper, bekleed met blauw fluweel, h. 22,4 x 21,2 x 18,5 cm. Gemerkt op de linkerzijkant: leeuw eerste gehalte; op één van de voeten de jaarletter R (= 1851); op de pinakeltjes en op de medaillons het meesterteken VK aanéén boven 47 in vierkant voor Johannes Mattheus van Kempen, Utrecht (meestertekens, nr. 10842; verantwoordelijkheidstekens, nr. 52848).

De belangrijkste bijdrage van een Nederlandse zilversmid aan de eerste wereldtentoonstelling, die in 1851 in Londen werd gehouden, was die van de Utrechtse zilversmid J.M. van Kempen. Zijn inzending bestond uit voorwerpen in vijf verschillende historiserende stijlen; iedere stijlperiode was met enkele voorwerpen vertegenwoordigd. In een begeleidend schrijven legde Van Kempen uit dat hij had getracht om elke stijl zo getrouw mogelijk te interpreteren. De ster van de inzending was deze juwelenkist, die volgens de zilversmid zelf kenmerken van de Renaissance vertoont. Onder Renaissance verstond Van Kempen de stijlperiode die in de late 15de eeuw in Italië was begonnen en die in de loop van de 16de en 17de eeuw in Frankrijk en in Engeland triomfen had gevierd. Evenals zijn tijdgenoten, maakte hij geen onderscheid tussen de vroege Italiaanse Renaissance en de latere Franse en Engelse verwerkingen daarvan. Vandaar dat in de versiering van de juwelenkist motieven uit beide stromingen

herkenbaar zijn: de kopjes in de medaillons gaan terug op een inventie van de Italiaanse beeldhouwer Lorenzo Ghiberti (1378-1442), terwijl het rolwerk waarmee de wanden en de randen van het deksel zijn versierd juist kenmerkend zijn voor de laatste fase, die wij nu maniërisme noemen.

De ontwerper van de juwelenkist, de schilder en tekenaar Gerardus Willem van Dokkum, is erin geslaagd om de verwijzingen naar het verleden samen te smeden tot een onmiskenbaar 19de-eeuws voorwerp. In zijn ontwerp nam hij onder andere sculpturale elementen van eigen vinding op. Het meest aansprekend is het hondje op het deksel, dat hier als bewaker van de juwelenschat functioneert. Onder zijn voorpoot houdt hij een exacte kopie van de sleutel waarmee de juwelenkist kan worden geopend. In zijn interpretatie volgde Van Dokkum Van Kempen, die in de *renaissance* vooral het *vooruitspringend ornamentiek* – de combinatie van vlak ornament en sculpturale elementen –, waardeerde, die *behaagelijke vormen kan te voorschijn roepen, en door rijke variëteit kan voldoen*.

LITERATUUR:

Official Catalogue of the Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations, Londen 1851 (corrected edition), p. 290, nr. 101; *Great Exhibition of the Works of Industry of all Nations 1851, Official Descriptive and Illustrated Catalogue of the Great Exhibition 1851*, vol. 3 *Foreign States*, Londen 1851, p. 1184, nr. 101; *The Crystal Palace Exhibition, The Art-Journal Illustrated Catalogue of the Industries of all Nations*, Londen 1851 (heruitgave 1970), p. 306; J.M. van Kempen, *Over de vormen van gouden en zilveren werken. Een woord ten geleide der voorwerpen gezonden op de tentoonstelling te Londen*, Utrecht 1851; C. M. Mensing, *Het Londensche nieuws gedurende de Tentoonstelling*

van 1851, p. 135, afb. p. 125; Anoniem, *Herinneringen bij de zestigjarige gedachtenisviering der Koninklijke Nederlandsche Fabriek van Gouden en Zilveren Werken van J.M. van Kempen en Zonen, te Voorschoten*, Leiden 1896, p. 14 met afb.; C.J.A. Beeger en M.J. Brinkgreve, *Een eeuw edelsmeedkunst*, Den Haag 1935, p. 46, afb. 27; T.M. Eliëns, *Kunst, nijverheid, kunstnijverheid, Nederlandse nijverheidstentoonstellingen in de negentiende eeuw*, Zutphen 1990, p. 74, afb. 43; cat. tent. 'De Lelijke Tijd'. *Pronkstukken van Nederlandse interieurkunst 1835-1895*, Amsterdam (Rijksmuseum) 1994, nr. 84; T.M. Eliëns, 'De nationale nijverheidstentoonstellingen en de 19de-eeuwse zilverproductie', *De Stavelij Jaarboek*, 2002, p. 62, afb. 2.

HERKOMST:

Veil. Christie's Amsterdam, 27 april 2004, nr. 214. Verworven met gelden van het Rijksmuseum Fonds in 2004 (inv.nr. BK-2004-1).

- 2 CHARLES H. SAMUEL (1862-1938)
Nele, Brussel, circa 1895-1897
 Ivoor, perenhout (borststuk), mahonie
 (voetstuk), h. 33 cm.

De beeldhouwer Charles Samuel, zoon van een Nederlandse wisselagent in Brussel, werd aanvankelijk bij de edelsmid Philippe Wolfers opgeleid in het modelleervak. Tussen 1878 en 1888 studeerde hij bovendien aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten in Brussel, onder anderen bij de symbolistische beeldhouwer Van der Stappen. Hij onderscheidde zich vanaf zijn publieke debuut als beeldhouwer op de Salon van Gent in 1883, voornamelijk als maker van openbare, monumentale opdrachten, portretten en van kleinsculptuur in brons, hout en ivoor. Hij won talrijke prijzen op Belgische en buitenlandse tentoonstellingen. Al in 1890 ontving hij de opdracht voor een monument

ter ere van de 16de-eeuwse strijder tegen onverschuldigdheid Tijn Uilenspiegel, op te richten in de Brusselse gemeente Elsene. Het werd in 1894 voltooid en opgericht op de plaats waar Charles de Coster veel zat, de schrijver van Uilenspiegel. Het monument, met een bronzen groep van de zittende Tijn en zijn verloofde Nele, was een groot succes. Dat succes leidde er mede toe dat Samuel nadien nog enkele zelfstandige beeldhouwwerken maakte, gebaseerd op onderdelen van dit monument. Zo wordt een verkleinde ivoren versie van de groep van Tijn en Nele bewaard in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel en een bronzen borstbeeld van Nele alleen in het museum van Elsene.

Het ivoren portret van Nele dat het Rijksmuseum verwierf is ook zo'n zelfstandige verwerking van de bronzen figuur die op het monument van Elsene zit. Daar kijkt Nele zijwaarts naar Tijn, maar door in het ivoor haar hoofd te isoleren gaf Samuel deze blikrichting een nieuwe betekenis, waardoor het portret zeer aan zeggingskracht wint. Deze 'Nele' is de enig bekende versie van deze compositie in ivoor.

Door de grootscheepse handel in ivoor uit Belgisch Congo werd Antwerpen in de late 19de eeuw het centrum van de internationale ivoorhandel. De Belgische regering stelde gedurende enkele jaren het kostbare materiaal ter beschikking aan kunstenaars ter stimulering van de nationale beeldhouwkunst, wat vooral in de jaren '90 van de 19de eeuw leidde tot een ongekende bloei van Belgische ivoorsnijkunst. Ook internationaal werd dit Art Nouveau ivoorwerk van de Belgische beeldhouwers zeer gewaardeerd, niet in de laatste plaats omdat het goed was vertegenwoordigd op de grote koloniale tentoonstellingen. Een klein aantal beeldhouwers, zoals Van der Stappen, Wolfers en Samuel, zetten de toon bij deze 'ivoor-renaissance' en Samuels borstbeeld van 'Nele' behoort tot de geslaagde voorbeelden van deze kunsttak. Het meisje is door haar dromerige en onschuldige uitstraling karakteristiek voor het Belgische symbolisme uit het 'fin de siècle'.

HERKOMST:

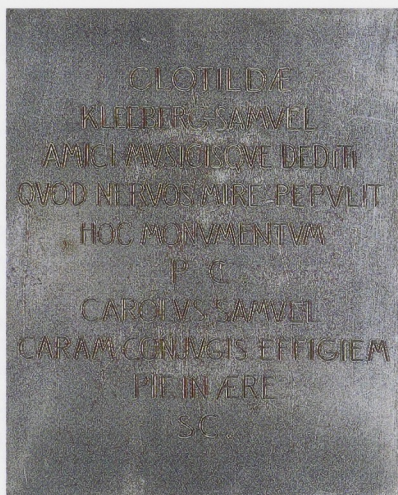
Venduehuis der Notarissen, Den Haag (circa 1999); Kunsth. Delta 1998, Den Haag; verz. H. Dommissie, Amsterdam (tot 2004); aankoop op Veil. Christie's Amsterdam, 15 juni 2004, nr. 355 (inv.nr. BK-2004-3).

- 3 CHARLES H. SAMUEL (1862-1938)
Clotilde Kleeberg-Samuel, Brussel, circa 1909
 Fonson & Cie, Brussel (gietwerk).
 Verzilverd brons, h. 6,5 cm, b. 5,2 cm
 Gemerkt: C.H. Samuel (inschrift rechts van het portret) en Fonson & Cie (inschrift op onderrand); keerzijde met inschrift in kapitalen: CLOTILDAE KLEEBERG-SAMVEL AMICI MUCISISQVE DEDITI QVOD NERVOS MIRE PEPLIT
 HOC MONVMENTUM P.C. CAROLVS SAMVEL CARAM CONJVGIS EFFIGIEM PIE IN AERE SC.

Clotilde Kleeberg (1866-1909) was de eerste echtgenote van de Brusselse beeldhouwer Charles Samuel, die ook deze herinneringsplaquette ontwierp. Kleeberg was in haar tijd een bekende concertpianiste die geregeld optrad op internationale podia, sinds haar debuut op twaalfjarige leeftijd in 1878. Al op haar vijftiende maakte ze een uitgebreide concerttour door Rusland, Oostenrijk, Denemarken en Nederland. In 1883 brak ze door in Engeland waar ze een lieveling van het publiek werd, Duitsland lag vier jaar later aan haar voeten. Clotilde Kleeberg werd door haar man geportretteerd in een marmeren borstbeeld 1902, getiteld 'Eerbetoon', nu in de Koninklijke Musea voor Kunst en Geschiedenis in Brussel. Na haar dood in 1909 maakte Samuel deze kleine portretplaquette, in opdracht van haar vrienden, zoals uit de dedicatietekst op de keerzijde blijkt: 'Aan Clotilde Kleeberg-Samuel hebben haar vrienden en muzikliefhebbers dit monument (gegeven) omdat zij de snaren op wonderbaarlijke wijze in

3

beweging heeft gebracht. P.C. Carolus Samuel heeft de dierbare beeltenis van zijn echtgenote op tedere wijze in brons gebeeldhouwd' (vertaling Pia v.d. Wiel). Subtiel is de manier waarop Samuel zijn overleden vrouw heeft weergegeven, in dun bas-relief en gezien op haar rug en schouder. Met die ongewone aanblik schuin van achteren wordt wellicht verwezen naar de afwezigheid van de pianiste na haar overlijden: ze heeft zich door haar dood als het ware afgekeerd van het aardse, haar familie en naasten. De plaquette vormt een bescheiden, maar interessante aanvulling op de ivoren buste van 'Nele' van Charles Samuel, die het Rijksmuseum eveneens recent verwierf, zie het vorige nummer.

HERKOMST:

Kunsth. Delta 1998, Den Haag; geschenk F. Scholten, Amsterdam

(inv.nr. BK-2004-5).

- 4 DE PORCELEYNE FLES, Delft naar een ontwerp van ADOLF LE COMTE (1850-1921) en geschilderd door LEON SENF (1860-1940), Delft, 1884

Tegeltableau van 50 beschilderde, geperste tegels, en 4 tegels en een plaat in basrelief. Beschilderd en geglazuurd aardewerk, h. 145,6 cm, b. 92,4 cm.

Opschriften: LABOR, REQUIES EN AETERNA JUVENTAS.

Gemerkt: geschilderd op de voorzijde JOOST THOOFT & LABOUCHERE, L. Senf. p., A.

le Comte. f., Delft JT met een flesje en de letter F (jaarletter voor 1884) geschilderd, ingekrast op de voorzijde ALC, op de achterzijde in de reliëftegels als blindstempel JOOST THOOFT & LABOUCHERE en een geschilderde nummering 1-50.

Na de overname van de voormalige plateelbakkerij De Porceleyne Fles door Joost Thooft in 1876 zijn naast het herscheppen en opbouwen van een catalogus 'sier-Delfts' pogingen gedaan modern aardewerk te produceren. Het aantrekken van de jonge en ambitieuze ontwerper Adolf Le Comte was een goede greep voor de fabriek. Leon Senf, kort na de overname door Joost Thooft aange-trokken om het vak te leren van de enig overgebleven plateelschilder in het bedrijf, de bejaarde Cornelis Tulk (1803-1893), bleek een goede plateelschilder te zijn die de ontwerpen van Le Comte met een veel raffinement kon uitvoeren. De eerste jaren na de heroprichting van de fabriek was er in technische zin nog veel aan te merken op de kwaliteit van de uitvoering; men beperkte zich tot composities uitgevoerd in eenkleurig blauw. Voor de inzending van de internationale tentoonstelling in Antwerpen die in 1885 zou plaatsvinden had men voor het eerst grotere plannen. Er werd een tegeltableau ontworpen van tegels en een tegelplaat in reliëf opgenomen in een ambitieuze veelkleurige beschildering. Op dinsdag 28 april 1885, kort voor de verzending naar Antwerpen, werd het product enkele dagen in Delft getoond. Het commentaar in het Bouwkundig Weekblad was enthousiast: *Deze compositie, meesterlijk uitgevoerd, is een symphonie, een gedicht met het menschelijke leven tot onderwerp. Overal zijn kleur en teekening één; we zien 't frische heldere van de lente, 't volle warme van den zomer, 't rijke krachtige van den herfst, 't grijze sombere van den winter; en toch, hoe verschillend al die gedeelten van toon en stemming ook mogen zijn, in 't geheel is een harmonie, een eenheid, een rust, die het tableau tot een enkel kunstwerk maakt. Nergens komt iets teveel voor, niets dringt zich op, en wij zijn er zeker van dat een vluchtige beschouwer verbaast zal staan als hij hoort wat er al in die eenvoudige rand te zien is. Wij weten niet wat meer te bewonderen, de heerlijke diep doordachte teekening, de rijke harmonische kleurverdeling, of de zoo uitmuntend geboetseerde gedeelten en relief; zooveel is zeker, dat het een decoratief kunstwerk is, schooner dan wij ooit tevoren zagen* (Bouwkundig Weekblad 5 (1885), nr. 17, pp. 107-108).

De inzending in Antwerpen leverde de Porcelayne Fles een gouden medaille op. In de jaren erna werd de grote, centrale tegelplaat nog een aantal malen afgevormd en ingelijst als zelfstandig kunstwerk tentoongesteld. Het Rijksmuseum verwierf enkele jaren geleden zo'n plaat met een jaarletter voor 1888 gevat in zijn originele lijst (inv.nr. BK-2002-31). Een tweede, zwaar beschadigd, exemplaar bevindt zich als bruikleen van het Rijk in Museum Het Prinsenhof te Delft.

HERKOMST:

Veil. Bonhams, Londen, 12 mei 2004, nr. 188; schenking Kunsthandel Salomon Stodel Antiquités Amsterdam, 2004 (inv.nr. BK-2004-2).

5 BART VAN HOVE (1850-1914)

Koningin Wilhelmina, Amsterdam, circa 1898

Plastiline op glasplaat, h. 26,3 cm, b. 26 cm

Bart van Hove werd geregeld gevraagd om portretten te maken van leden van de koninklijke familie. Van Wilhelmina (1880-1962) maakte de beeldhouwer verschillende portretten. Het vroegste, een buste in marmer van de 17-jarige prinses, stamt uit 1887, gevolgd door penningen in 1891, twee bustes in 1894, een bronzen statuette in 1897 en twee bustes en een reliëf in het kroningsjaar 1898. Van de buste uit 1898 van de jonge vorstin bezit het Rijksmuseum een versie (inv.nr. BK-B-115), het enig andere bekende exemplaar bevindt zich in het voormalig Amsterdamse postkantoor, het huidige Magna Plaza, aan de

5

Nieuwezijds Voorburgwal. Omstreeks dezelfde tijd modelleerde Van Hove ook dit bevallige profielportret in reliëf van Wilhelmina, dat echter niet in verband gebracht kan worden met een van de genoemde werken. Het portretje is waarschijnlijk een ontwerp voor een portretmedaillon of medaille die uitgevoerd moest worden in marmer of brons. Waarschijnlijk bleef het bij dit voorstadium, aangezien geen andere versie van dit reliëfportret bekend is. Interessant is dat het reliëf werd uitgevoerd in een, omstreeks 1900 betrekkelijk nieuw modelleermedium voor beeldhouwers, namelijk plastiline. Het museum bezit nog een werk in dit materiaal, een vergelijkbaar reliëfportret van de beeldhouwer Pier Pander (inv.nr. BK-1994-2).

Door een natuurlijk verouderingsproces, waarbij olie uit de plastiline is verdamppt, is enige craquelure in Van Hoves Wilhelmina-reliëf ontstaan, maar deze verstoort de leesbaarheid van het portret geenszins. Opmerkelijk zijn de losheid van toets en de zachte contouren van het werk, karakteristieken die bij meer beeldhouwers uit de late 19de-eeuw wordt gevonden, maar die bij het merendeel van Van Hoves werken ontbreekt. De beeldhouwer behield het portret in eigen bezit en via zijn kleinzoon belandde het op een veiling, waar het Rijksmuseum het verwierf samen met andere werken van en documentatie over de beeldhouwer.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijsel-van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijsel, Amsterdam (tot 2000); Veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2489b; aankoop
(inv.nr. BK-2004-9).

6 BART VAN HOVE (1850-1914)

Prof.dr. J. Bosscha, Amsterdam, 1907 (?)

Bronz, h. 9,8 cm, b. 6,5 cm, d. 0,9 cm.

Gesigneerd: B. van Hove.

De afgebeelde op deze kleine bronzen plaquette is prof.dr. Johannes Bosscha (1831-1911), een eminent natuurkundige uit een familie van literatoren en historici. Bosscha's vader en naamgenoot (1797-1874) diende onder andere als 'minister van de Hervormde en andere Erediensten behalve die der Rooms-Katholieke' in twee kabinetten. Johannes Bosscha jr. studeerde wis- en natuurkunde in Leiden, waar hij in 1854 promoveerde

op een elektrotechnisch onderwerp. Na een studieverblijf in Berlijn werd hij in 1856 benoemd tot assistent bij het Natuurkundig Laboratorium in Leiden. Hier ontpopte hij zich als een warm pleitbezorger voor experimenteel onderzoek en maakte er spoedig naam met onderzoek en publicaties op het gebied van de elektromotorische krachten en elektrische telegrafie. Inmiddels benoemd tot hoogleraar aan de Koninklijke Militaire Academie in Breda werd hij in 1863 vanwege zijn wetenschappelijke verdiensten lid van de Koninklijke Akademie van Wetenschappen in Amsterdam.

Bosscha was een goede bekende van Thorbecke, die hem nauw betrok bij diens onderwijs-hervormingen. Zo speelde hij een rol van betekenis bij de oprichting van de Hogere Burgerschool (HBS) en de Polytechnische school in Delft, de voorloper van de Technische Universiteit. Hij schreef in dit kader een groot en veel geroemd leerboek voor de natuurkunde en het is vooral dankzij Bosscha's inspanningen dat Nederland zulk voortreffelijk natuurkundig onderwijs heeft en ook relatief veel Nobelprijswinnaars in de exacte vakken kent. In 1873 werd Johannes Bosscha benoemd tot hoogleraar in Delft, vijf jaar later

gevolgd door het hoogleraar-directeurschap. Die positie bekleedde hij tot 1905. Om gezondheidsredenen trad hij in dat jaar terug, maar in 1907 ontving hij wel als eerste een eredoctoraat in de technische wetenschappen.

Johannes Bosscha was in 1855 getrouwd met Paulina Kerkhoven. Het echtpaar had twee zoons en vier dochters. Eén zoon, Karel Albert Rudolf ('Kar') Bosscha (1865-1928), werd theeplanter op Java, waar hij zijn naam verbond aan de Bosscha sterrenwacht in Lembang. Hij speelt een rol in Hella Haasses *Heren van de Thee*.

Niet bekend is voor welke gelegenheid de beeldhouwer Bart van Hove deze portretplaqueette maakte. Waarschijnlijk betreft het een herdenkingsportret dat werd besteld toen Johannes Bosscha in 1907 een eredoctoraat ontving. Het portretje stamt uit het persoonlijk bezit van Van Hove, evenals het wasmodel dat ervan bewaard is gebleven (zie volgend nummer). Dat kan erop duiden dat de beeldhouwer een bijzondere relatie had met de geportretteerde of diens familie.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijssel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijssel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 25 januari 2005, nr. 9069; schenking F. Scholten, Amsterdam
(inv.nr. BK-2004-12).

7 BART VAN HOVE (1850-1914)

Prof.dr. J. Bosscha, Amsterdam, 1907 (?)

Bruingele was, h. 10,6 cm, b. 7,5 cm, d. 2,5 cm.

Gesigneerd: B. van Hove.

Dit is een afgietsel in was van een model voor de portretplaqueette van prof.dr. J. Bosscha (1831-1911), afkomstig uit de nalatenschap van de beeldhouwer Bart van Hove. Deze maakte het portretje vermoedelijk in 1907 toen Bosscha werd onderscheiden met een eredoctoraat in de technische wetenschappen, wegens zijn grote verdiensten als natuurkundige. Het wasmodel is uitzonderlijk bewaard gebleven samen met een afgietsel in brons (nr. 6), zodat twee stadia in het arbeidsproces van een beeldhouwer zijn gedocumenteerd. Wat precies de status van dit wasmodel is is echter, bij gebrek aan andere documentatie, niet met zekerheid vast te stellen. Waarschijnlijk betreft het een reserve-model dat de kunstenaar behield voor eventueel later gebruik.

Het Rijksmuseum bezit overigens wel een aan-

tal gipsen modellen voor plaquettes en medailles uit dezelfde periode, onder anderen van de beeldhouwers Ludwig Junger en Lambertus Zijl, maar tot dusver nog geen wasmodel. Deze zijn vanwege de kwetsbaarheid zeldzamer en dus weinig bewaard gebleven. Dit exemplaar van Bart van Hove is daarom een welkome aanvulling op de collectie beeldhouwersmodellen. De directe herkomst van de maker verleent het model extra betekenis.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijssel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijssel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop
(inv.nr. BK-2004-11).

8 EMILE ANTHONY & WOLFERS FRÈRES

Onderscheiding van de Koninklijke Academie van Antwerpen, Antwerpen, 1874

Metaal, email, textiel, h. 6,6 cm, b. 4,5 cm (onderscheiding), l. 7 cm (schakels),

l. circa 36 cm (lint).

Bart van Hove werd, dankzij een ruimhartige toelage van prins Hendrik ('de Zeevaarder', 1820-

1879), vanaf 1870 opgeleid aan de Academie voor Schone Kunsten in Antwerpen. Daar ontpopte hij zich al snel als een uitstekend leerling, die uitblonk in diverse vakken en verschillende keren de 'Prix d'excellence voor Sculpture et modelage' verwierf. Geruime tijd na zijn vertrek van de Antwerpse Academie ontving Van Hove deze prachtig geëmailleerde onderscheiding. Dit bijzondere kleinood, het zogenaamde 'ambtsjuweel', was voorbehouden aan leden van het Academisch Korps van de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten Antwerpen. In 1900 viel Bart van Hove de buitengewone eer ten deel opgenomen te worden in dit selecte en illustere gezelschap van vooraanstaande kunstenaars.

De rijk versierde onderscheiding hangend aan een geschakelde ketting met bloemmotief en de verweven letters A en W, mogelijk een verwijzing naar de stad Antwerpen, werd vervaardigd door het vermaarde juweliershuis Emile Anthony & Wolfers frères. De schulpvormige medaille is gedecoreerd in emaille met daarop het wapen van de stad Antwerpen, een zilveren stad op een rode achtergrond met een witte omlijsting. De stad

draagt het wapen van de Koninklijke Academie met de drie zilveren schilden op een hel azuren achtergrond. De ferm uitslaande vleugels en een stierenhoorn verwijzen naar het embleem van de evangelist Lucas, de patroon van de schilders, en komt tevens op het wapenschild van het aloude Sint-Lucas gilde voor. De wimpel draagt het motto van de rederijderskamer 'de Violieren' *wt jonsten versaemt*, wat zoveel betekent als 'Uit genegenheid bijeengekomen'.

LITERATUUR:

Wim Nys, *Van Belle Epoque tot Art Nouveau: Belgisch zilver 1868-1914*, Antwerpen 1998, pp. 348-349.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijsel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijsel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop

(inv.nr. NG-2004-86).

Met dank aan
mevrouw Karine Houthuys,
Hogeschool Antwerpen.

9

9 JULES CLEMENT CHAPLAIN (1839-1909)
Bronzen penning uitgereikt op de internationale
wereldtentoonstelling, Parijs, 1878
Brons, diam. 5,9 cm.

Van Hove presenteerde zijn werk voor het eerst internationaal op de wereldtentoonstelling van Parijs in 1878. Met zijn gipsen model van een peinzend gezeten Orion sleepte hij deze bronzen medaille in de wacht. In 1878 studeerde en woonde van Hove al weer zo'n vier jaar in de Franse hoofdstad. Hij creëerde in zijn Parijse atelier zijn met brons bekroonde model van de mythologische figuur Orion. Waarom Van Hove koos voor het afbeelden van het binnen de beeldende kunst weinig populaire verhaal van Orion is niet bekend. Volgens de mythe vergreep de reusachtige jager Orion zich aan de koningsdochter Merope, waarop haar vader Oinopion uit wraak Orion voor eeuwig blind maakte. Op advies van een orakel begaf Orion zich vervolgens naar het Oosten, waar hij dankzij de genezende zonnestrallen van Heliuss zijn gezichtvermogen terugwon. Uiteindelijk kwam Orion door de pijlen van Artemis aan zijn einde en transformeerde hij in een ster. Van Hove portretteerde Orion als een klassieke Griekse jongeling, geheel in de geest van het door Winckelmann gepropageerde ideaal 'edle Einfalt und stille Grösse'.

De aan Van Hove uitgereikte prijspenning werd vervaardigd door de Franse beeldhouwer en medailleur Jules Clement Chaplain. Hij tekende niet alleen voor het ontwerp van deze penning, maar vatte aan het eind van de 19de eeuw vele gedenkwaardige momenten uit het Franse culturele leven samen in herdenkingsmunten. Chaplain

bliet de enigszins in de vergetelheid geraakte Franse medaillekunst nieuw leven in en ontwikkelde zich van een academisch en technisch zeer bekwaam ontwerper naar een kunstenaar die de grenzen van zijn *métier* verkende en oprekte. Hij brak rigoureus met de tot dan toe slaafs gevolgde, van muntstukken afgeleide, ronde vorm en experimenteerde als eerste met ovale en rechthoekige vormen, wat de artistieke vrijheid ten goede kwam.

In totaal behaalde Nederland 103 medailles op de wereldtentoonstelling en dat op een aantal van 171 ingezonden kunstwerken. Een ongekend hoog resultaat vergeleken met de uitkomsten van eerdere wereldtentoonstellingen concludeerde het Nederlandse comité, en het verslag werd dan ook zeer tevreden en opgewekt over de *welverdiende hulde* en de geboekte vooruitgang besloten.

LITERATUUR:

G.J.G. Klerck, *Verslag over de Nederlandsche afdeeling op de Internationale Tentoonstelling gehouden te Parijs in 1878*, Leiden 1879, pp. 114-116; L. Forrer, *Biographical dictionary of medallists: coin-, gem-, and seal-engravers, mintmasters, &c. ancient and modern with references to their works, B.C. 500-A.D. 1900*, Londen 1900, pp. 398-407.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijsel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijsel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop
(inv.nr. NG-2004-76).

IO BART VAN HOVE (1850-1914)

Bronzen penning uitgereikt op de Nationale tentoonstelling van oude en nieuwe kunstnijverheid (of: De Stad Den Haag de palm uitreikend aan de Kunst), Den Haag, 1888

Brons, diam. 5,9 cm.

Gesigneerd: Bart van Hove SC.

Van Hove ontwierp deze medaille voor de Nationale Tentoonstelling van Oude en Nieuwe Kunstnijverheid die in 1888 in Den Haag plaatsvond. In navolging van het buitenland werden ook in Nederland met enige regelmaat nationale nijverheidstentoonstellingen gehouden, niet alleen om de jaarlijkse oogst aan gebruiksvoorwerpen te tonen, maar vooral om de nationale kunstproductie in positieve zin te bevorderen. In reactie op de verafschuwde hybridische vormgeving zochten kunstenaars naarstig naar een eigen nationale stijl. Op de voorgevel van het in, nota bene, Italiaanse renaissancestijl opgetrokken tentoonstellingspaviljoen prijkten tot voorbeeld en tot lering levensgrote portretten van onder anderen Rembrandt en Hans Vredeman de Vries. Naast de prijspenning vervaardigde Van Hove eveneens de pontificaal op de triomfboog geplaatste beeldengroep *Glorie* en de vier tegen de pilasters geplaatste allegorische beelden *Kunst* en *Nijverheid*.

Frappant is de gelijkenis tussen de door Van Hove ontvangen bronzen Parijse medaille uit 1878 en de tien jaar later door hem ontworpen medaille voor de nijverheidstentoonstelling van 1888. Op de door Chaplain ontworpen medaille blijkt de personificatie van de stad Parijs naar rechts, dit in tegenstelling tot de naar links kijkende personificatie van de stad Den Haag door Van Hove. Beide vrouwen worden bestraald door een vijfpuntige ster en vergezeld door een putto die een cartouche met de naam van de prijswin-

naar draagt of aanwijst. De personificaties dragen in de rechterhand het overwinningsattribuut bij uitstek: de lauwerkrans, en in de linkerhand een bazuin of palm. Op de achterzijde van de Franse medaille prijkt een prachtige voorstelling van La Republique Française. Bij de Nederlandse medaille ontbreekt ieder spoor van nationalisme: Van Hove sierde de achterzijde van de penning alleen met de gebruikelijke, eenvoudige lauwerkrans. Alhoewel de twee prijspenningen qua voorstelling opvallend overeenkomen, verschillen zij duidelijk in uitvoering. De medaille uit Parijs oogt verfijnd gracieus en de Franse gevleugelde dame lijkt door haar loshangende breed uitwaaiende gewaad bijna heroïsch op te stijgen. Bij de door Van Hove vervaardigde medaille zijn de contouren en typografie veel sterker aangezet en daalt de personificatie eerder plomp neer dan dat ze omhoog klimt.

LITERATUUR:

Titus M. Eliëns, *Kunst, nijverheid, kunstnijverheid. De nationale nijverheidstentoonstellingen als spiegel van de Nederlandse kunstnijverheid in de negentiende eeuw*, Zutphen 1990; Titus M. Eliëns, 'De oorsprong van de stijlkamer', *Kunstschrift* 40 (1996), pp. 39-41; W.K.F. Zwierzina, *Beschrijving der Nederlandsche of op Nederland en Nederlanders betrekking hebbende penningen geslagen van 1864 tot 31 augustus 1898*, Amsterdam 1905, p. 219.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijsel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijsel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop (inv.nr. NG-2004-75).

II JULES CLEMENT CHAPLAIN (1839-1909)

Bronzen penning uitgereikt op de Internationale Wereldtentoonstelling te Parijs, 1900, Parijs, 1900

Brons, diam. 6,1 cm.

Bart van Hove ontving in 1900 twee penningen ter herinnering aan de wereldtentoonstelling van dat jaar in Parijs. De officiële prijspenning van de expositie en een penning uitgereikt aan alle buitenlandse juryleden van de wereldtentoonstelling. Van Hove maakte deel uit van de Nederlandse selectiecommissie en keurde in samenwerking met prof. Ferdinand Leenhoff de afdeling 'beeldhouwwerk, gravures op medailles en edelgesteenten'. Tevens raakte hij intensief betrokken bij de inrichting van de tentoonstellingszalen in het speciaal voor deze gelegenheid gebouwde Grand Palais. De contouren van het klassieke Grand Palais, gebouwd in de uitbundige Beaux-Arts stijl met haar fenomenale ijzeren koepelgewelf, sieren op de door Van Hove ontvangen prijspenning dan ook trots de achtergrond. Prominent op de voorgrond van Chaplains penning zweeft een gevleugelde dame (Ceres?) welke een man met een brandende toorts, het symbool van de overwinning, draagt.

Het Grand Palais werd zeer vertraagd opgeleverd en de Nederlanders ondervonden veel moeilijkheden bij het inrichten van de zalen. De kaal opgeleverde zalen dienden niet alleen ingericht maar ook volledig gestoffeerd te worden. Tijdens de inrichtingswerkzaamheden sprongen door de warmte verschillende malen de glazen ruiten in de ijzeren sponningen en bracht onweer gevolgd door zware regenval veel schade toe aan de schilderijzalen. In het verslag spreekt de commissie in felle bewoordingen haar ongenoegen over de

gang van zaken en de 'achterlijkheid' van de Fransen uit. De volledige kosten voor de inrichting en het transport naar Parijs liepen in totaal op tot 10.158 gulden.

Het is onduidelijk hoe deze officiële bronzen prijspenning in het bezit van Van Hove kwam. De Nederlandse inzending beeldhouwkunst bestond uit negen werken ingezonden door zes beeldhouwers en daarmee werden in totaal vier bekroningen en twee eervolle vermeldingen behaald. De naam Van Hove komt op geen enkele lijst van inzendingen of overzicht van bekroningen voor. Bovendien werd Van Hove als jurylid expliciet buiten mededinging geplaatst. Dit gold blijkbaar niet voor zijn collega-jurylid Leenhoff, die merkwaardigerwijs een gouden medaille in de wacht sleepte.

LITERATUUR:

L.P.M.H. Michiels van Verduynen, *Verslag der Centrale Commissie tot inrichting van de afdelingen van Nederland en zijne koloniën en tot behartiging van de belangen der inzenders die afdelingen op de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900*, Den Haag, 1902; L. Forrer, *Biographical dictionary of medallists: coin-, gem-, and seal-engravers, mintmasters, &c. ancient and modern with references to their works, B.C. 500-A.D. 1900*, Londen 1900, pp. 398-407.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijssel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijssel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop (inv.nr. NG-2004-77).

12 GODEFROID DEVREESE (1861-1941)

Penning uitgereikt aan deelnemers van het internationaal kunstenaarscongres in Gent, 1913, 1913

Brons, diam. 2,9 cm.

Het internationaal kunstenaarscongres gehouden te Gent in 1913 maakte deel uit van de wereldtentoonstelling van dat jaar. Bart van Hove zat in de Nederlandse Centrale Commissie en bekleedde de voorzittersfunctie van de Commissie voor Buitenlandsche Tentoonstellingen van Nederlandsche Kunst. Ditmaal participeerde hij zelf echter niet in de jaarlijkse landencompetitie. De congresdeelnemers, onder wie Van Hove, ontvingen als aandenken een herdenkingspenning vervaardigd door Godefroid Devreese. Deze Belgische beeldhouwer en medailleur werd in zijn loopbaan als medailleur sterk beïnvloed door de Franse medaillekunst en gebruikte in navolging

van de Franse medailleur Chaplain vaak afwijkende, niet ronde vormen. De Gentse herdenkingspenning oogt vrij klassiek met de krachtige figuur Rechtvaardigheid, herkenbaar aan het zwaard als een symbool van haar macht, met aan haar zijde de gepersonifieerde Geschiedenis in de gedaante van een jongen die driftig pent op een schrijftafel. Rondom de munt treffen we een opschrift aan met een verheffende tekst *ius artes servato* (recht kunsten dienende) die nauw aansluit bij de allegorische voorstelling.

LITERATUUR:

Algemeene Wereldtentoonstelling te Gent in 1913; Groep II Schoone kunsten: Deel II Miniaturen-Medaille-Bouwkunde, Brussel 1913; *Wereldtentoonstelling Gent 1913. Catalogus der Nederlandsche Afdeling*, Amsterdam 1913; L. Forrer, *Biographical dictionary of medallists: coin-, gem-, and seal-engravers, mintmasters, &c. ancient and modern with references to their works, B.C. 500-A.D. 1900*, Londen 1900, pp. 574-577.

HERKOMST:

Verz. Bart van Hove (tot 1914); verz. Marianne v.d. Vijssel-Van Hove (tot 1916); verz. B.T. v.d. Vijssel, Amsterdam (tot 2000); veil. De Zwaan, Amsterdam, 3 november 2004, nr. 2496; aankoop (inv.nr. NG-2004-80).